

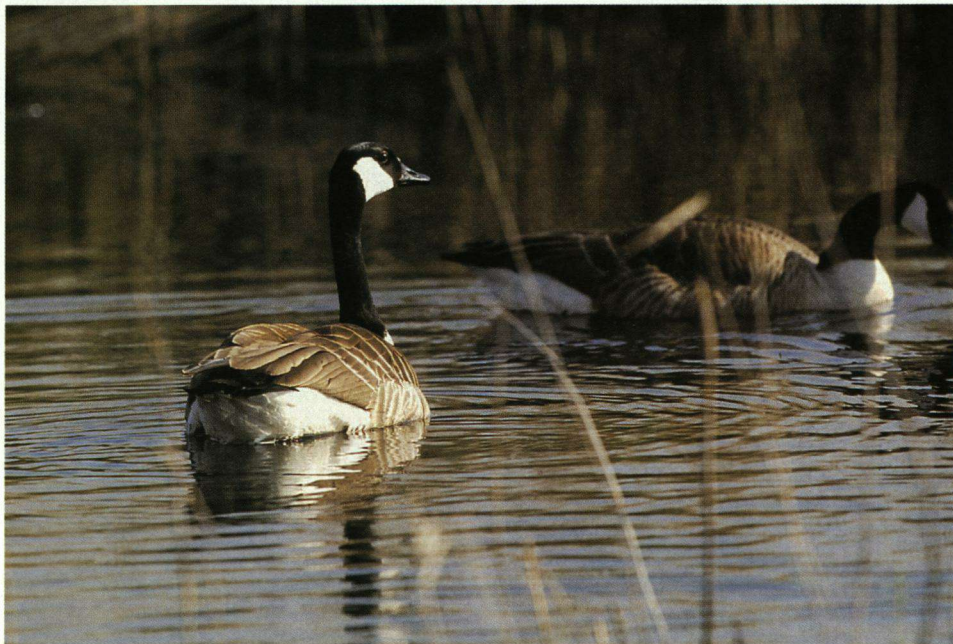
Pleidooi voor inbreng akkerland bij ganzenopvangbeheer in noordelijk Deltagebied

Gerard L. Ouweneel

Met ingang van het seizoen 2000-2001 was voor het eerst de jacht op ganzen in Nederland geheel gesloten. Twee seizoenen eerder, in 1999-2000, herbergde onze natie zowel in november als december meer dan een miljoen ganzen. Het maximum van dat seizoen viel in januari met 1.300.000 individuen. Sovon (2001) berekende dat sinds 1993-1994 de verblijftijd van wilde ganzen op de Nederlandse pleisterplaatsen gedurende de periode van september tot mei met 7% per jaar toenam. Aannemelijk is dat de stopzetting van de jacht tot effecten kan leiden waardoor de groei nog ten minste enige tijd zal doorgaan. Daarbij komt dat als gevolg van de succesvolle en voorsnog sterk expanderende vestiging van broedende ganzen, ook gedurende de maanden juni tot en met augustus zich duizenden ganzen binnen de grenzen ophouden. Stopzetting van de ganzenjacht was een van de successen die vogelbeschermend Nederland de laatste jaren op zijn conto kon bijschrijven. Het zou onjuist zijn daarmee de bescherming van wilde ganzen in Nederland te beschouwen als een succesvol afgehandeld agendapunt. Met over enkele decennia misschien wel een naar de twee miljoen lopend aantal overwinterende ganzen binnen de grenzen van het snel veranderende Nederland, samen met de eveneens veranderende gewoonten van de ganzen zelf, kan het nodig blijken het nationale ganzenbeleid spoedig bij te sturen.

‘Boeren zaaien geen tarwe uit vrees voor ganzen’, ‘Ganzen teisteren boeren Limburg’, ‘Ganzen duperen veel Hoeksche Waardse agrariërs’ en ‘Vijf tot zeven Grauwe Ganzen eten evenveel als een koe’ zijn zo de talloze verhalen van ‘hoe erg het is’, die vogelbeschermers in de vogelknipselkranten kunnen lezen. Weliswaar is bekend dat media de kunst verstaan zaken grondig op te glanzen, maar handelen alsof met het resultaat van de stopzetting van de ganzenjacht de verantwoording voor verdere behandeling van ganzendossiers uitsluitend in Den Haag terecht is gekomen, kan gevaarlijk kortzichtig zijn. Vanaf eind jaren vijftig kijkt auteur naar ganzen, binnen en buiten de grenzen, maar vooral in de noordelijke Delta. Binnen dit tijdperk van ruim veertig jaar veranderde de situatie met en voor de ganzen drastisch. Veranderingen die zich deels uitsluitend voltrokken in het noordelijke deltagebied, deels nationaal en internationaal. Deze veranderingen waren:

- het overwinteringsbestand wilde ganzen in Nederland vertienvoudigde ruwweg;
- via de tienuursregeling kwam het successievelijk tot stopzetting van de jacht op ganzen;
- enkele soorten ganzen arriveren steeds vroeger in het seizoen en een deel van de overwinterende Brandganzen vertrekt later, tot in begin mei. Deze gang van zaken heeft consequenties voor het aanwezige voedselpotentieel;
- Grauwe Gans, Nijlgans en Brandgans vingen aan met broeden in Nederland, alle succesvol en in toenemend aantal, hetgeen leidt tot ganzenconcentraties tijdens de zomermaanden;
- het terreingebruik verruimde en nieuwe pleisterplaatsen werden geannexeerd;
- gewinning aan (een deel) van toegepaste verjagingstechnieken;
- gewijzigde agrarische bedrijfsvoeringen, onder andere resulterend in afschaffen wegvallen van de gewoonte oogstresten wekenlang op akkers te laten liggen;
- veranderingen, die ertoe leiden dat incidenteel, maar in toenemende mate, de

Canadese Gans.

Foto: W. Smeets.

agrariër er niet in slaagt bieten of aardappelen te rooien;

- specifiek voor het noordelijke delta-gebied het wegvallen van biezenbestanden, met tegenoverstaand uitbreiding van buitendijks areaal na afsluiting van het Haringvliet en de Grevelingen.

Ganzenopvangbeheer

Om de wassende stroom van de naar onze natie komende ganzen op te vangen kwam het tot een ganzenopvangbeheer. Nadat zich vooral in de Friese veenweiden-gebieden problemen hadden voorgedaan met bejaging en verjaging van daar pleisterende ganzen, slaagden overheid en boeren er in afspraken te maken met als doelstelling de ganzen rust, ruimte en voedsel te bieden. In het kort hield deze regeling het volgende in:

- boeren verbinden zich om tussen 1 november en 1 april hun vee niet te laten grazen op terreinen die onder het ganzenopvangbeheer vallen;
- boeren laten eveneens na om 's winters de gangbare werkzaamheden op de desbetreffende terreinen uit te voeren;
- geen verstoring van de ganzen die deze terreinen aandoen;

- ganzen worden niet bejaagd en de jacht op ander wild op de bewuste terreinen is sterk ingeperkt;
- eveneens gelden op de bewuste terreinen beperkingen voor het zoeken naar kievitseieren.

Om de inkomstenderving die voor de agrarisch ondernemer uit deze beperkingen voortkomt te compenseren, ontvangt deze een basisvergoeding en nog eens een extra vergoeding indien op 15 november er circa 7 cm mals eiwitrijk gras staat op het bewuste land staat. Om tot een passende opvang te komen van de 's winters binnen de landsgrenzen verblijvende ganzen, kwam Alterra, Research Instituut voor de Groene Ruimte, tot een noodzakelijke oppervlakte van minimaal 50.000 ha ingebracht terrein, waarbij het terreingebruik van Rietganzen, Kleine Rietganzen en Rotganzen nog niet eens in de berekeningen waren betrokken. Na kamervragen en een idee van de staatssecretaris om 30.000 ha uit de Ecologische Hoofdstructuur aan te wenden tot ganzenopvanggebied, werd het stil, zodat het tot dusver gebleven is bij de gerealiseerde 13.500 ha, inclusief de op Terschelling, Ameland en Schiermonnikoog gesloten

overeenkomsten. Deze hadden voornamelijk betrekking op Rotganzen. Het overgrote deel van de thans deelnemende gronden ligt in Friesland en betreft grasland. De tussen Workum en de Afsluitdijk gevestigde agrarische ondernemers die deelnemen, stichtten een vereniging onder de naam 'Guozzenbehear Kuststripe'.

Friesland geeft nog steeds het grootste deel van de hier te lande verblijvende ganzen onderdak, zodat het alleszins in de haak is dat in deze provincie de ganzenopvang het meest van de grond kwam. Daarmee zijn wij er niet. Hoewel per regio verschillend in aantal, laten de jaarlijkse Sovon-rapporten zien dat de ganzen in het overgrote deel van Nederland zijn te vinden. In het navolgende beperkt auteur zich verder tot Zuidwest-Nederland, maar niet uitgesloten is dat zich de daar voorlopende situatie ook geldt of zal gaan gelden voor andere delen van Nederland.

Akkerland

Buiten Friesland vormt Zuidwest-Nederland een belangrijke ganzenpleisterplaats. Het noordelijk Deltagebied neemt voor wat ganzen betreft in deze regio een vooraanstaande plaats in. Akkerland, met als

voornaamste gewassen graan, aardappels en suikerbieten, neemt het overgrote deel in van de in de streek aanwezige cultuurgronden. Afgezien van langs het Hollandsch Diep-Haringvliet gelegen grasgorzen, lagen er tot 1970 binnendijks slechts drie graslandarealen van allure. Dat waren het in het oostelijke bekken van de Hoeksche Waard gelegen Oude Land van Strijen (Ouweneel 1969, Mesker 1999), de St. Antoniegorzen bij Willemstad in de provincie Noord-Brabant en de oude graslandpolders binnen de 'Ring van Putten' (Kuypers & Van der Weijden 1972). Verspreid over de Hoeksche Waard, Voorne en Putten en Goeree-Overflakkee lagen er nog wat percelen grasland, waarvan qua oppervlakte de Polder Oude Oostdijk en de Kouden Hoek, beide op Goeree, omvang van belang hadden. Na de sluiting van het Haringvliet en de Grevelingen werden twee grote buitendijkse graslandarealen toegevoegd, de Korendijksche Slikken bij Goudswaard (Huijzers 1999) in de Hoeksche Waard, respectievelijk een deel van de Slikken van Flakkee bij Melissant op Goeree-Overflakkee (Lok 1984). Naast het eigen contingent overwinterende ganzen, heeft de delta vanouds de

Mechanisch oogsten van suikerbieten op de Ambachtsheerlijkheid Cromstrijen in Numansdorp, Hoeksche Waard. Met deze methode van bieten oogsten werd begin jaren vijftig begonnen. De bietenkoppen met loof bleven achter op de akker, vaak wekenlang. Deze vormen een aantrekkelijke voedselbron voor Grauwe Ganzen, Rietganzen en Kolganzen. Tegenwoordig zoeken ook Brandganzen akkers met bietenkoppen op. Numansdorp, oktober 1999.

Foto: G.L. Ouweneel.

nevenfunctie uitwijkgebied te zijn voor ganzen die plegen te pleisteren in noordelijker en oostelijker gelegen gebieden, die ze verlaten tijdens periodes met winterse omstandigheden. Tussen circa 1960 en heden veranderde het terreingebruik van vier het noordelijk Deltagebied bezøkende soorten opmerkelijk. Parallel aan het verdwijnen van de biezenelden langs en in het Hollandsch Diep-Haringvliet en de opkomst van het mechanisch oogsten van suikerbieten, maakten Grauwe Ganzen de ommezwaai van 'biezen naar bieten', waarbij overigens het ook foerageren op grasland doorging (Draaijer 1967). Kolganzen kwamen en komen steeds meer foerageren op akkers met oogstresten en op wintertarwe. Voorts schoof de gemiddelde aankomstdatum van Kolganzen naar voren, in het Oude Land van Strijen tussen 1970 en 2000 met gemiddeld tweeënehalve maand (Ouweneel 1999). Brandganzen annexeerden wel de meeste typen voedselterreinen. Was deze soort vóór omstreeks 1960 strikt gebonden aan zilte buitendijkse graslanden, nadien werden successievelijk binnendijks gelegen cultuurgrasland, graszaad, wintertarwe en oogstresten aan het menu toegevoegd. Toen tijdens de winters 1998-1999 en 2000-2001 in de regio boeren als gevolg van de extreme nattigheid er niet in slaagden een deel van de suikerbieten en aardappelen te rooien, hetgeen ertoe leidde dat de desbetreffende akkers tot in maart een gunstige voedselsituatie boden, bevonden zich onder de cohorten ganzen die deze akker opzochten, ook veel Brandganzen (Ouweneel 1999). De zich rond de Grevelingen ophoudende Rotganzen bezoeken regelmatig binnendijks gelegen percelen grasland, graszaadakkers en ook wintertarwe. Hoewel de in de noordelijke Delta overwinterende Toendrarietganzen ook wel te vinden zijn op gras, liet deze vanouds op akkerland foeragerende soort de minste verandering in het terreingebruik zien. Afgezien van de Grauwe Gans, welke soort zich zag geconfronteerd met het verdwijnen van de biezen en de daarmee als voedsel dienende biezenknollen, ziet het bij de Kolgans en Brandgans er naar uit dat deze meer uit zijn op variatie in het menu, dan dat het gaat om een definitieve omschakeling. Voedsel dat de vogels de

grootste voedingswaarde biedt, lijkt daarbij voorop te staan. Indien in december de zich in de Polder Den Bommel op Overflakkee bevindende akkers vol liggen met oogstresten en op andere akkers zich al wintertarwe gaat ontwikkelen, passeren veel Brandganzen en ook Grauwe Ganzen de tussen Den Bommel en Stad aan het Haringvliet liggende grasgorzen om zich te voegen bij de op de desbetreffende akkerpercelen foeragerende Rietganzen en Kolganzen. Andere Brandganzen vallen wél in op de bewuste grasgorzen, een van de klassieke foerageerterreinen van de Brandgans langs de zuidoever van het Haringvliet. Hetzelfde zien wij gebeuren bij Brand- en Kolganzen die foerageren op de Slikken van Flakkee, maar die deze ook vaak passeren om percelen met oogstresten, cultuurgrasland, graszaad of wintertarwe op te zoeken in achterliggende polders rond Melissant. Toen in december 1998 op een groot perceel gelegen in de Hoogezandsche Polder bij Numansdorp ongerooide aardappels door omploeging aan de oppervlakte waren gekomen, kwam er dagelijks een 'va-et-vient' van ganzen op gang tussen het bewuste perceel en het enkele kilometers verder gelegen Oude Land van Strijen.

Broedende ganzen

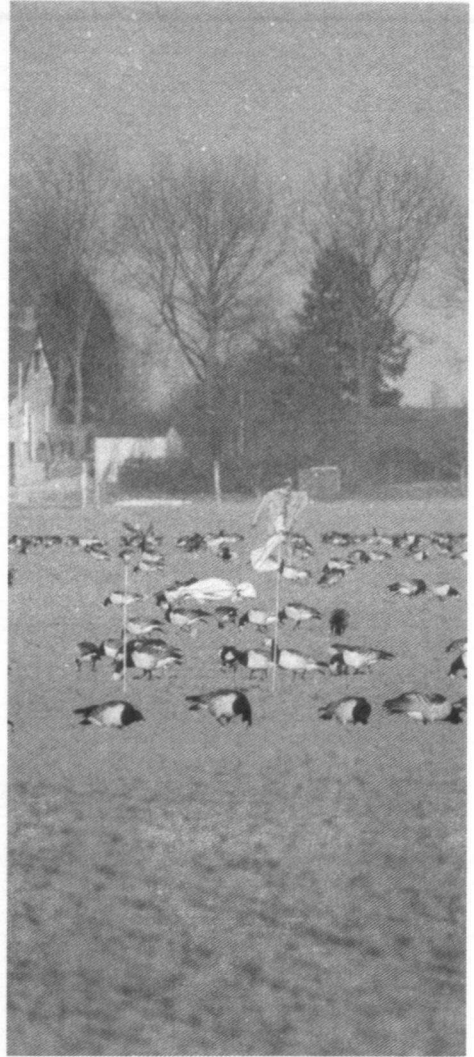
Voorts vestigden zich ganzen als broedvogel, vanaf de jaren zeventig Grauwe Ganzen, eind jaren tachtig Brandganzen en ook verwilderde tamme ganzen, Nijlganzen en Canadese Ganzen. Verschillende soorten hybridiseren, zodat inmiddels in en rond enkele broedterreinen ganzen rondhangen uitgedost in een wonderlijk verkleed. Het gaat de broedende ganzen voor de wind, waarbij blijkt dat ze goed gebruik weten te maken van nieuwe niches, ontstaan als gevolg van de komst van 'nieuwe natuur'. In de zomer van 1999 bestond de populatie Grauwe Ganzen in het noordelijk Deltagebied al uit ongeveer vijfduizend individuen (Schekkerman et al 2000). In 2000 beliep de nazomerpopulatie Brandganzen vierduizend vogels (Ouweneel in druk). De 'zomerganzen' geven op dit moment in twee terreinen problemen in relatie tot de landbouw. Dat is op de Ambachtsheerlijkheid Cromstrijen langs het Hollandsch Diep, waar op de belendende Hoogezandsche Gorzen zich

een zomerconcentratie van vijfhonderd tot duizend Grauwe Ganzen bevindt, waaronder tachtig tot honderd paar met pullen. Deze vogels foerageren deels op binnendijsk cultuurland, waar ze hevig worden verjaagd. De eigenaar verkreeg daartoe een afschotvergunning. De ganzen gingen er gedeeltelijk toe over 's nachts te foerageren. Voorts nam auteur waar dat overgegaan werd tot crèchevorming, waarbij de oude vogels hun tomen pullen achterlieten onder de hoede van andere paren en zich daarna naar binnendijsk gebied begaven om te foerageren. Conflicten zijn er ook in de polders rond de Scheelhoek, waar in de zomer van 2000 wel 284 paren Grauwe Ganzen broedden. Hier kon het gebeuren dat een ex-bewaker van het reservaat in het najaar met taarten rondging langs de boeren, teneinde deze te bewegen de oogstresten langer te laten liggen om zodoende de ganzen langer aan dat perceel te binden. Auteur beluisterde hier de verzuchting dat 's zomers het normale beheerswerk sterk onder druk komt te staan omdat zeer veel tijd moet worden besteed om steeds opnieuw ganzen te verjagen van rond het reservaat gelegen akkers.

Toekomst

Voor in de noordelijke Delta broedende ganzen zijn de vooruitzichten rooskleurig. Als resultaat van op stapel staande plannen voor nieuwe natuur, deltanatuur en eilandaanleg zullen nieuwe niches voorhanden komen, waarvan gebleken is dat ganzen deze bij voorkeur annexeren. De meest extreme modelversie van Schekkerman et al (2000) komt uit op een zomerpopulatie van 20.000 Grauwe Ganzen over twintig tot dertig jaar. Deltanatuur stelt zich tot doel vóór 2010 een oppervlakte van 3000 ha thans voornamelijk akkerland om te vormen tot wateropvanggebieden, met deels een recreatief karakter. Hoe deze gebieden er ook gaan uitzien, er gaat door ganzen gefrequentieerd akkerland verloren. Dat geldt voor het eiland Tiengemeten, waar grote aantallen ganzen de 600 ha binnendijsk gelegen akkers bezoeken, maar die omgezet gaan worden in een terreintype waarin volgens Natuurmonumenten 'wildernis, weemoed en weelde' zullen domineren, ergo akkers exit.

Een tweede voor ganzen vooraanstaand akkerareaal is de Ambachtsheerlijkheid Cromstrijen. Onlangs kwam het Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieu (VROM) met het verzoek hier een dependance van TNO te vestigen, in combinatie met recreatieve voorzieningen en Deltanatuur. Met dit geheel is 835 ha terrein gemoeid dat thans uit akkerland bestaat. In de noordelijke Delta zal het akkerareaal in de nabije toekomst dus aanzienlijk afnemen, waardoor de druk op de resterende oppervlakte kan toenemen. Het verlies aan oppervlakte voedselterrein

Brandgezen op wintertarwe. Van de geplaatste schrikattributen (midden foto) trekken de vogels zich niets aan. Zuid-Beverland, Hoeksche Waard, februari 1997. Foto: G.L. Ouweneel.

Kolganzen in het Oude Land van Strijen, Strijen, Hoeksche Waard. Januari 1989.

Foto: G.L. Ouweneel.

voor ganzen kan deels worden gecompenseerd door het ontstaan van nieuwe slaappleaatsen, als gevolg van inundaties. Dit gebeurde al in het semi-geïnundeerde Oude Land Noord in de Hoeksche Waard, waar nu ganzen komen slapen die van hier akkerareaal binnen bereik kregen dat voorheen te ver verwijderd lag van de klassieke slaappleaatsen langs het Hollandsch Diep.

Tekenend voor de ganzensituatie in relatie tot de positie van boeren is de 'Discussie Ganzenopvang' die in 2001 in gang gezet werd op Goeree-Overflakkee. Vertegenwoordigers van de provincie Zuid-Holland, de gemeente Goeree, de Land- en Tuinbouw Organisatie van Goeree-Overflakkee, het Waterschap, lokale Wildbeheereenheden, Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer, het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, de Federatie van Grondeigenaren en de Vereniging voor Natuur- en Landschapsbescherming Goeree-Overflakkee kwamen bijeen onder voorzitterschap van een medewerker van het Innovatiesteunpunt Wageningen voor overleg over ganzenopvang op Goeree-

Overflakkee. Bij het Middelharnisse ganzenoverleg kwam vanuit de agrarische hoek de bevestiging dat, vergeleken met circa een kwart eeuw terug, thans oogstresten veel korter op de akkers achterblijven. Tot in de jaren zestig was het in Zuidwest-Nederland vaak gewoonte dat oogstresten aardappels en suikerbieten tot in december en soms nog langer op akkers bleven liggen. Deze akkers vormden dan wekenlang een prima voedselbron voor grote gezelschappen ganzen. Rationeler landbouwmethoden, maar ook de vrees dat, als gevolg van het natter wordende klimaat, men later in het najaar niet meer met landbouwmachines de doordrenkte akkers op kan, brengt de boeren ertoe de cyclus oogsten-ploegen-opnieuw inzaaien zo snel mogelijk te doorlopen. In het najaar van 2001 was op de Ambachtsheerlijkheid Cromstrijen te zien hoe op een kavel van meer dan 50 ha aan één zijde de bieten werden gerooid, de grond direct daarna werd voor- en nabewerkt, waarna de akker aan de andere zijde weer werd ingezaaid. De tijdens twee recente winters in de noordelijke Delta opgedane ervaringen leidden ertoe dat tijdens het bewuste

overleg het woord 'ganzenrestaurants' viel. Sindsdien valt dat woord vaker, in samenhang met suggesties bij ganzenopvang genuanceerder te denken, geënt op de praktische lokale situatie. In plaats van te werken met taarten (overigens een goed bedoeld en lofwaardig initiatief), zouden de boeren vergoedingen moeten krijgen voor het langer laten liggen van oogstafval en voor het te velde laten staan van aardappels en suikerbieten op kavels die strategisch liggen ten opzichte van slaapplaatsen. Als bezwaar tegen het middel om via dergelijke 'restaurants' de vogels te binden aan bepaalde akkers is naar voren gebracht dat gewinning kan optreden zich aan te velde staande gewassen tegoed te doen. Tijdens de twee recente winters gingen de ganzen daartoe

tòch reeds massaal over en voorts vindt foerageren op nog op het land staande suikerbieten al lang plaats, Op de Ambachtsheerlijkheid Cromstrijen al in de jaren zestig. Grosso modo geldt voor de 'zomerganzen' hetzelfde, waarbij degenen die zich bezighouden met de herinrichting van de enkele duizenden hectares ex-akkerland ten behoeve van Deltanatuur, er goed aan doen het scheppen van voedselvoorzieningen voor grote gezelschappen ganzen mee te nemen in hun plannen. Hetgeen dus niet betekent uitsluitend bos, of eveneens tot bos leidende natuurontwikkeling. Aan dit alles is niets nieuws. Men leze Linduska (1964) er op na welk pleidooi deze auteur bijna veertig jaar geleden hield.

■ G.L. Ouweneel, lijst 17, 3299 BT Maasdam, telefoon: (078) 676 21 98.

LITERATUUR:

- Anema, K. (2000): Tiengemeten. Eiland van wildernis, weelde en weemoed. Uitgave Stuurgroep Tiengemeten.
- Brugh, M.A.D. (2001): Regen dunt boerenstand steeds verder uit. NRC Handelsblad van 28 september 2001.
- Deltanatuur (2000): De Blauwe Long, robuust en veilig. Visie op de natuurmogelijkheden van deltanatuur in de Rijn-Maasmonding. Bosch Slabbers.
- Draaijer, L.J. (1967): Terreinkeus en voedsel van de Grauwe Gans in het Hollandsch Diep-Haringvlietgebied. RIVON-rapport.
- Heiden, A. van (2002): Ganzen en zwanen op Goeree-Overflakkee. Voor de vogels een paradijs en voor de vogelaars een genoegen. Maar voor de boeren een zorg? In: Vogelwerkgroep Goeree-Overflakkee: De Vogels van Goeree-Overflakkee. In druk.
- Hendriks, J.G.M. (2001): Discussie ganzenopvang in harmonie. Nota.
- Huijzers, G. (1999): De Korendijksche Slikken; elk jaar anders. In: M. Luitwieler, C. Mesker, R. Strucker & J. Verkerk: Vogels van de Hoeksche Waard. Oud-Beijerland.
- Kuypers, J. & H.G. van der Weijden (1972): Natuur en landschap van het oude eiland Putten. De Levende Natuur 75: 217-223.
- Linduska, J.P. (ed.) (1964): Waterfowl Tomorrow. Washington.
- Lok, C.M. (1984): De Slikken van Flakkee, een belangrijk nieuw foerageergebied voor de Brandgans (*Branta leucopsis*) in het Deltagebied. Limosa 58: 27-31.
- Mesker, C. (1999): Het Oude Land van Strijen: een polder uit het grijze verleden, maar met een groene toekomst. In: M. Luitwieler, C. Mesker, R. Strucker & J. Verkerk: Vogels van de Hoeksche Waard. Oud-Beijerland.
- Ogilvie, M.A. (1978): Wild Geese. T. & A. D. Poyser, Berkhamsted.
- Ouweneel, G.L. (1969): Ganzenpleisterplaatsen in de Hoekse Waard. De Levende Natuur 72: 254-263, 270-278.
- Ouweneel, G.L. (1999): Kolganzen in het najaar steeds vroeger in het Oude Land van Strijen. In Vogelvlucht 1: 2.
- Ouweneel, G.L. (1999): Opportunisme van ganzen bij keuze voedsel terreinen. 'het Vogeljaar' 47 (6): 253-256.
- Ouweneel, G.L. (2002): Snelle groei broedpopulatie Brandganzen (*Branta leucopsis*) in Nederland, speciaal in de Delta. In druk.
- Schekkerman, H., C. Klok, B. Voslamber, C. van Turnhout, F. Willems & B.S. Ebbinge (2000): Overzomerende Grauwe Ganzen in het Noordelijk Deltagebied; een modelmatige benadering van de aantalontwikkeling bij verschillende beheersscenario's. Wageningen, Alterra, Research Instituut voor de Groene Ruimte. Alterra-rapport 139/Sovon onderzoeksrapport 2000/06.
- Sovon Ganzen- en Zwanenwerkgroep (2001): Ganzen- en zwanentellingen in Nederland in 1999/2000. Sovon monitoringrapport 2001/06, RIZA-rapport BM01.17. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.